

36) и составить рассуждение о том, одинаковым ли было бы отношение к занятиям соловья пением у Белочки и Ёжика; объяснить своё мнение.

Можно сделать вывод, что рассказ Максима Мейстера интересен школьникам, учит детей смотреть на мир с любовью и интересом. Писатель и философ делится своим опытом и видением мира через сказки и рассказы-притчи, показывает ту или иную грань нашей жизни, а выводы делает сам читатель.

Литература

1. Литературное чтение : Русский язык: учеб. для 4 кл. общеобразоват. учеб. заведений с обучением на рус. яз / Н. В. Гавриш, Т. С. Маркотенко. – Генеза, 2016. – 176 с.

2. Читаем на уроке и дома : кн. по лит. Чтению : учеб. пособие для 4 кл. общеобразоват. учеб. заведений с обучением на рус. яз / Н. В. Гавриш, Т. С. Маркотенко. – Генеза, 2015. – 88с. : ил.

В статье рассматривается планирование урока по изучению учащимися 4 класса сказки М. Мейстера «Полезное свидание»; акцентируется, что учащихся необходимо подвести к выводу: для счастья человеку недостаточно материального благополучия, ему необходимо общение, созерцание прекрасного.

Ключевые слова: учащиеся, урок литературного чтения, структура урока, сказка М. Мейстера «Полезное свидание».

The article addresses the planning of the lesson to study the fairy-tale by the students of 4 th form "Useful date "written by M.Meistera. In particular , the article underlines the need to lead to the conclusion. For happiness it is not enough to be material well-being ;The human needs communication , contemplation of the beauty.

Key words: students, lesson, literary meetings, structure of the lesson , fairy-tale" Useful date" written by M. Meistera.

УДК 372.41

**Ємець А. А.,
Живцова А. І.**

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД АВТОБІОГРАФІЧНИМИ ТВОРАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто можливості впровадження в початкову школу автобіографічних творів. Визначено принципи добру текстів, наведено перелік автобіографічних творів письменників, які входять у коло читання молодших школярів, окреслено методичні підходи до роботи з автобіографіями на уроках літературного чи позакласного читання.

Ключові слова: автобіографічний твір, письменник, біографія, розуміння, методика, початкова школа.

Постановка проблеми. У початковій школі одним із важливих видів роботи, спрямованим на формування уявлень про літературу, поглиблення розуміння художнього твору, є знайомство учнів з біографією письменника, яке

традиційно відбувається у вигляді слухання розповіді вчителя, або читання матеріалів підручників. Аналіз практики роботи школи (як реальних уроків, так і поданих в Інтернет-ресурсах) свідчить про те, що біографічні відомості подаються досить дискретно, розповіді перенасичені інформацією, яка часто не відповідає можливостям дитячого сприйняття і, як наслідок, нецікава учням, а, як відомо, «нудьга – головний ворог навчання». Використання мультимедійних засобів, залучення до уроку дітей з реферативними повідомленнями ситуацію суттєво не змінюють.

У чинних підручниках для початкової школи біографія письменників подається переважно у вигляді короткої статті, біографічної довідки, яка дає загальне уявлення про автора. Так, у підручниках «Літературне читання. 2–4 клас» (автор-упорядник О. Я. Савченко) дітям пропонується від 20 до 26 коротких інформативних статей про письменників, у підручниках для шкіл з російською мовою викладання (автори-упорядники І. М. Лапшина та Т. Д. Попова) таких текстів менше: 3–5. Не заперечуючи цінність біографічної довідки для учнів, зауважимо, що подана в них інформація практично не має емоційного забарвлення, а значить, позитивний вплив її на дитину буде обмежений. Приклади більш емоційної – художньої біографії в чинних підручниках одиничні (про Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку).

На нашу думку, перспективним шляхом зацікавлення дітей життям письменників є звернення до автобіографічних творів. Факти біографії під пером майстра слова стають цікавими, образними, наповненими емоціями, а значить, позитивно впливатимуть на систему як літературних, так і загальнокультурних уявлень учнів.

Сьогодні художні автобіографії в колі читання молодших школярів поки складають невеликий сегмент. Зразки таких творів уміщені в підручнику «Літературне читання» для 4 класу для шкіл з українською мовою викладання (автор-упорядник О. Я. Савченко): оповідання Т. Шевченка «Про себе» та Т. Коломієць «Ялинка мого дитинства», нарис А. Костецького. Аналіз науково-методичних джерел показав, що на сьогодні практично відсутні наукові роботи, присвячені добору та використанню автобіографічної літератури в початкових класах, тоді як стосовно середньої школи такі дослідження наявні (наприклад, праці Н. Й. Волошиної, О. В. Демчук, В. Н. Дробот та ін.). Отже, для сучасної початкової школи добір, вивчення автобіографічних творів, пошук адекватних методичних підходів до роботи з ними на уроках літературного читання є актуальним напрямом, який має значний дидактичний потенціал. Це стало **метою** нашого дослідження, результати якого узагальнено в поданій статті.

Виклад основного матеріалу. Найбільш популярним визначенням автобіографії є подане в літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Т. Гром'яка: «літературний жанр, головним героєм якого (в літературному сенсі) є сам автор; основа автобіографістики, що включає, крім автобіографії, мемуари (спогади), щоденники, почасти й листування, а також автобіографічні художні твори. Все це можна означити терміном «автобіографізм», тобто тією особливістю, що полягає в наповненні твору фактами з власного життя письменника» [1, с.10].

Вивченням автобіографічних творів сьогодні займається значна кількість учених різних напрямів гуманітарної науки, але найбільшу увагу їм приділяють літературознавці (С. Волошина, Т. Гаврилів, Т. Гажа, О. Галич, Л. Гінзбург,

О. Кудряшова, Г. Маслюченко, І. Мінералова, С. Сіверська, А. Цяпа, П. Чекалов, Т. Черкашина та інші.).

Автобіографія як жанр, за Т. Ю. Черкашиною, сформувалася у Франції наприкінці XVIII століття, хоча «перші розповіді про себе й своє життя з'явилися ще в часи античності..., проте до XVII – XVIII століть йшлося, здебільшого, про синкретичні твори, які поєднували в собі риси кількох видів літератури – мемуарної, автобіографічної, подорожньої, духовної, філософської, історичної і т. ін., історії власного життя могли писатися від третьої особи й бути складовою історичних хронік та літописів» [2].

Автобіографічний твір, поєднуючи в собі риси художності й документальності, «посідає проміжне місце між історичним повідомленням і художнім твором» [3, с. 149]. З одного боку, обов'язковим структурним елементом будь-якої автобіографії, згідно з теорією Ф. Лежена, є «автобіографічний пакт», в якому прямо вказано автобіографічні наміри автора. Т. Ю. Черкашина акцентує увагу, що «саме наявність цього пакту допомагає виділяти автобіографії із загального потоку автодокументальних і просто художніх текстів, написаних від першої особи. В автобіографічному пакті автор зобов'язується говорити тільки правду про своє особисте життя...» [2]. З іншого боку, при написанні автобіографії «письменник досить часто вдається до вимислу, він «дописує» або «перепишує» своє життя, роблячи його більш логічним та цілеспрямованим» [4, с. 12].

П. К. Чекалов виділяє дванадцять найбільш характерних ознак художньої автобіографії: розповідь про приватне життя автора книги; прозова форма викладу думок; ретроспективність зображення; переважання хронологічної послідовності викладу; розповідь від першої особи; життя розповідача виступає протосюжетом, а його особистість – прототипом головного героя; близькість, але не тотожність автора і героя; головний герой твору, як правило, позитивний, а інколи навіть ідеалізований; поєднання саморефлексії та самоаналізу з оцінними характеристиками інших героїв; наявність принципу «подвійного погляду», двох точок зору: колишнього «я» і теперішнього «я»; можливість вимислу, створення автоматології; відкритість фіналу, не замкненість життєпису [5, с. 153].

На сьогодні художня автобіографія реалізована в різних жанрових формах (повість, оповідання, нарис тощо), однак єдиного підходу до визначення жанрів та використання термінології поки немає. Літературознавці схиляються до думки, що автобіографію варто віднести до складних наджанрових утворень, що включає в себе твори різного гатунку [3].

Одним із завдань нашого дослідження був пошук творів автобіографічних письменників з кола читання молодших школярів. Проблема добору таких творів для учнів початкової школи зумовлена, головним чином, специфікою дитячої літератури, певними обмеженнями, пов'язаними із віковими можливостями та читацькими інтересами дітей, актуальністю програмового вивчення. Тому добираючи твори, необхідно було враховувати місце письменника в колі читання молодших школярів, наявність в оповіді уваги до періоду дитинства (як найбільш цікавому віковому етапі для дітей), причин, які підштовхнули письменника до літературної творчості, або написання конкретного твору. Оскільки серед видів використання дібраного матеріалу передбачався переказ учителем, обсяг твору не був суттєвим обмеженням, хоча перевага віддавалася меншим за розміром текстам.

Нами було дібрано й проаналізовано 45 автобіографій 39 письменників. Зауважимо, що специфіка нашого регіону передбачає наявність дещо більшої кількості творів російських письменників у колі читання школярів, ніж в інших областях України. Згрупувавши твори за національною приналежністю авторів та часовим параметром, отримали наступну картину:

- XIX століття – 4 твори 4 українських письменників (Т. Г. Шевченко «Автобіографія», Олена Пчілка «Золоті дні золотого дитячого віку», М. М. Коцюбинський «Автобіографічний лист»; І. Я. Франко «Автобіографія»), 4 твори зарубіжних письменників (С. Т. Аксаков «Детские годы Багрова-внука», А. С. Пушкин «Начало автобиографии», Л. Н. Толстой «Детство», Г. Х. Андерсен «Сказка моей жизни», переклад російською А. Ганзен, П. Ганзен)*;

- XX століття – 9 творів 6 українських письменників (А. А. Дімаров «На коні й під конем», В. О. Сухомлинський «Автобиография», «Письмо Василия Александровича Сухомлинского профессору Э. Г. Костяшкину от 24.08.67 г.», О. Д. Іваненко «Мої Тарасові шляхи», «Мої казки і мої дорогі вчителі», Б. С. Лепкий «Казка могого життя», Н. Л. Забіла «Коли я була маленька», «Незабутні зустрічі», В. З. Нестайко «Автобіографія»), 20 творів зарубіжних письменників (С. Я. Маршак «В начале жизни», Н. Н. Носов «Тайна на дне колодца», А. Л. Барто «Записки детского поэта», В. М. Инбер «Как я была маленькая», В. Д. Берестов «Светлые силы», В. Г. Сутеев «О себе», Л. А. Кассиль «Попытка автобиографии», В. В. Бианки «Отчего я пишу про лес», М. М. Пришвин «Мой очерк», С. А. Есенин «Автобиография», С. В. Михалков «Все начинается с детства», К. И. Чуковский «Серебряный герб», «Бранделяк»; Р. Киплинг «Немного о себе», переклад Д. Вознякевича, В. Кондракова, Н. Димичевського; Т. Янссон «О себе», переклад І. Чернявської, «Дочь скульптора», переклад Л. Брауде; Э. Кестнер «Когда я был маленьким», переклад В. Куреллі, Э. Сетон-Томпсон «Моя жизнь», переклад А. Макарова, С. Лагерлеф «Сказка о сказке», переклад А. Савицької, А. Линдгрэн «Самуэль Август из Севедсторпы и Ханна Хульт. Воспоминания детства», переклад Н. Белякової).

- XXI століття – 5 творів 4 українських письменників (Т. П. Коломієць «Автобіографія», «Ялинка мого дитинства», В. Г. Рутківський «Автобіографія», М. А. Пономаренко «Література для діток – моє життя», З. З. Мезантюк «Зірка Мезантюк про себе та свою творчість»), 3 твори 3 зарубіжних письменників (Л. Л. Фадеева «Солнечные дни», Т. Ш. Крюкова «Кем я не стала, или как я пришла к писательству», В. П. Крапивин «Однажды играли»).

Дібрані твори представлені різноманітними жанровими формами: нарисами, статтями (22), повістями (17), листами (3), оповіданням (2), казкою (1). Залежно від жанру в автобіографічному творі описувалися різні за обсягом проміжки часу: від одного епізоду до всього життя. Найбільше серед розглянутих творів було тих, які описують життя письменника від дитинства до часу написання твору, це переважно повісті. Нариси, листи описували певні епізоди з життя письменника.

* Прізвища та ініціали зарубіжних письменників та назви їхніх творів подані в тому вигляді, як у джерелі.

Аналіз дібраних творів показав, що в автобіографіях зазвичай більше виражений або документальний, або художній бік. Залежно від того, що переважає, учитель може по-різному їх використовувати на уроках літературного читання: читати твір з учнями (якщо переважає художній бік) або переповідати школярам найяскравіший фрагмент (якщо переважає інформативний). Прикладом першої групи є твори Т. Г. Шевченка «Автобіографія», Н. Л. Забіли «Коли я була маленька», А. Л. Барто «Записки детского поэта» (окремі розділи), В. Д. Берестова «Светлые ночи», М. М. Носова «Тайна на дне колодца» (окремі розділи), другої – нариси М. А. Пономаренко та З. З. Мензатюк, повість К. Чуковського «Серебряный герб» та інші. Звичайно, такий поділ не є остаточним, оскільки кожен учитель буде корегувати добір творів залежно від індивідуальних особливостей учнів свого класу.

Під час апробації матеріалів дослідження було помічено, що учні початкових класів відчують певні труднощі із розумінням автобіографій письменників XIX століття, оскільки їхні твори більш складні для сприймання, вміщують велику кількість застарілих слів, для правильного розуміння необхідно мати знання суспільно-історичних відносин того часу. Тому автобіографічні твори цього періоду не варто застосовувати для самостійного опрацювання учнями на уроці або в позаурочний час. Більш продуктивно, якщо вчитель сам ознайомиться з цими творами, а потім перекаже учням. Автобіографічні твори письменників XX і XXI століття більш легкі для самостійного сприймання школярами на уроках.

Оскільки автобіографія – це різновид біографічної літератури, вважаємо, що під час роботи з ними в початковій школі необхідно враховувати принципи, що актуальні в біографічній розповіді учителя [6], найважливішими серед яких є наступні:

1. Розповідь про письменника повинна допомогти краще зрозуміти твір (не «біографія заради біографії», а «біографія як уточнення, доповнення, ілюстрація»). Біографічну розповідь про письменника треба логічно пов'язати з його твором.

2. Місце біографічної розповіді про письменника – після читання або пригадування творів («від твору до біографії»). Це принципова відмінність від підходів до розгляду біографії в середній школі.

3. Розповідь не повинна охоплювати всю біографію письменника від народження до смерті. Оптимальним є зосередження на окремому епізоді з життя письменника (винятком є творчість Т. Г. Шевченка).

4. Особлива увага – періоду дитинства. Найбільше враження на учнів справляють ті епізоди, які можна зіставити з власним віком, коли розповідається про життя їхнього однолітка – це дозволяє привнести в урок елементи співчуття.

5. Бажане використання цікавого випадку з життя письменника, який допомагає побачити людину в дії, у ситуації, яскраво розкриваючи її характер. Історія з життя письменника додає емоційності розповіді, особливо якщо та відбувається в усній формі.

6. При ознайомленні молодших школярів з біографічними творами необхідно зрозуміти, яка лексика буде складною для розуміння дітей, й проводити попередню роботу, спрямовану на її пояснення.

7. Обережне (обмежене) використання дат і географічних назв. Їхнє використання має бути виправданим.

На уроках літературного або позакласного читання автобіографічні твори допомагають поглибити та систематизувати знання про письменників. Найдоцільніше використовувати цей вид роботи в четвертому класі, узагальнюючи знання про творчість класиків (Т. Г. Шевченко, І. Я. Франко, Леся Українка), тому що упродовж навчання в початковій школі діти неодноразово зверталися до інформації про письменників.

Ефективним видом роботи є порівняння автобіографічного та біографічного твору. Наприклад, запропонувати учням 4 класу після ознайомлення з біографічною довідкою про В. З. Нестайка (підручник «Літературне читання», автор-упорядник О. Я. Савченко) прочитати «Автобіографію», вміщену на сайті Національної бібліотеки України для дітей, а потім зіставити інформацію, отриману з різних джерел.

З метою поглиблення розуміння твору на уроці позакласного читання після ознайомлення учнів з твором Марії Пономаренко «Подарунок» учитель може розповісти учням уривок з автобіографічного нариса, в якому розповідається історія створення цієї казки.

Отже, робота із автобіографічними творами – перспективний вид роботи на уроках літературного класного й позакласного читання. Представлене дослідження не є вичерпним, оскільки проблема методичної роботи з автобіографічними творами є складною й багатоаспектною. Зважаючи на це, подальші розробки даної проблематики вбачаємо в розширенні переліку автобіографічних творів для початкової школи та впровадженні оптимальних методичних прийомів їх усвідомлення.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К.: ВЦ «Академія», 2007 – 752 с.
2. Черкашина Т. Ю. Формування жанрів спогадової літератури [Електронний ресурс] / Т.Ю. Черкашина. – Режим доступу до видання: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/>.
3. Шевців Г. М. Сучасний стан дослідження автобіографічної проблематики в гуманітарних науках / Г. М. Шевців // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія літературознавство. Випуск 1 (73). Частина перша. – Харків : ППВ „Нове слово”, 2013. – С. 149–156.
4. Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В.М.Кожевникова, П.А.Николаева; редкол.: Л.Г. Андреев, Н.И. Балашов, А.Г. Бочаров и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – 752 с.
5. Чекалов П. К. Осмысление жанра художественной автобиографии в научной литературе / П. К. Чекалов // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер.: Филология и искусствоведение. – 2012. – Вып. 1. – С. 151–154.
6. Ємець А. А. Специфіка знайомства з біографією письменника в курсі літературного читання в початковій школі (на прикладі творчості Т. Г. Шевченка) // Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки (до 200-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка). – Харків: ХНПУ, 2014. – С.32–41.

В статті розглянуті можливості використання в початковій школі автобіографічних творів. Розкриті принципи вибору текстів, наведено перелік

автобиографических произведений писателей, которые входят в круг чтения младших школьников, определены методические подходы к работе с автобиографиями на уроках литературного или внеклассного чтения.

Ключевые слова: автобиографическое произведение, писатель, биография, понимание, методика, начальная школа.

The article regards the possibility of using the means of the autobiographical works in the primary school. The principles of the text selection are revealed in the paper as well as the list of the autobiographical works by the writers, read by the elementary school students. The article defines methodological approaches to studying the autobiographies during the lessons of literary or extracurricular reading.

Key words: autobiographical work, writer, biography, comprehension, methodology, elementary school.

821.131.1.09–[82–31+82–343](087.5)

Єременко О. Р.

ДИВОСВІТ ДИТИНИ В ПОВІСТІ-КАЗЦІ «МІЙ ДІДУСЬ БУВ ЧЕРЕШНЕЮ» АНДЖЕЛІ НАНЕТТІ

У статті розглянуто жанрово-стильову специфіку повісті-казки «Мій дідусь був черешнею» А. Нанетті. Увагу зацентовано на особливостях дитячого світосприйняття/світорозуміння непростих стосунках дітей і дорослих, художньо змодельованих талановитою італійською письменницею.

Ключові слова: метаморфоза, часопросторовий континуум, ретроспекція, емоційний дискомфорт.

На «Книжковому Арсеналі–2016» в перекладі українською мовою з'явилася популярна у світі, але досі не znana в Україні книга італійської письменниці А. Нанетті з інтригуючою назвою «Мій дідусь був черешнею». Віриться, що українські читачі – і юні, і дорослі – «одним подихом» читатимуть цю повість-казку, позаяк її автор зуміла «вибудувати» магнетизуючий дивосвіт дитинства, в якому химерно переплітається реальне й ірреальне, «оживають» пізнавані ситуації й події, дитячі радощі та страхи. Письменниця, твори якої критики називають початком нової італійської літератури для дітей, наділена незвичайним рідкісним даром – ставати дитиною, повертатися до своїх витоків, де жили дідуся/бабусі, де було весело й сумно, де говорили тварини й дерева, де малими вчилися пізнавати/осмислювати довколишній світ.

Мета статті – з'ясувати жанрово-стильові особливості означеного твору, дослідити феномен дитячого дивосвіту, створеного А. Нанетті.

Назва книги – «Мій дідусь був черешнею» – символічно-метафорична: це і дерево пізнання – дідусь Оттавіано, котрий любив і дбайливо доглядав черешню, а єдиного внука Тоніно вчив не тільки дивитися, а й бачити, не лише слухати, а й чути доквілля; і Феліція-черешня, посаджена в честь народження донечки; і символічне втілення сім'ї; і водночас – могутнє дерево життя, що міцними узами єднає предків і нащадків. У метаморфозному заголовку повісті-казки – ключ до